

Asia: VN/650/2022

Lausuntopyyntö toimeentulotukilain uudistamiseen liittyvästä hallituksen esityksestä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Sosiaaliamiehet ry. arvioi esitetyt toimeentulotukilain muutokset pääosin oikeansuuntaisiksi, mutta riittämättömiksi kokonaisuudistuksen ja erityisesti sosiaalihuollon haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden aseman parantamisen tavoitteisiin nähden.

Esityksen perusteluissa on kuvattu vuonna 2017 toteutuneen toimeentulotukiudistuksen vaikutuksia, muun muassa lisääntynyt kantelumäärä laillisuusvalvojille. Ennen perustoimeentulotuen käsittelyn siirtämistä Kelalle sosiaaliamiesten vuosittaisista asiakasyhteydenotoista jopa puolet tai ylikin koski toimeentulotukea. Kela-siirron myötä laskennallisen toimeentulotuen asiamäärä laski oleellisesti, mutta asiakkailla on edelleen tarve tiedustella ja kysyä neuvoja paitsi kunnan, myös Kelan toimeentulotuesta, samoin kuin muistakin Kelan etuusasioista. Kuntien nimeämät sosiaaliamiehet neuvovat etenkin heikoimmassa asemassa olevia sähköiseen asiointiin kykenemättömiä asiakkaita, joiden on vaikea löytää itse tietoa, saada asioitaan hoidetuksi ja päästä oikeuksiinsa. Siitä huolimatta, että Kelan etuusasiat eivät kuulu sosiaaliamiehen tehtäviin, asiakkaiden ja heidän edustajiensa välttämättömistä tarpeista johtuen sosiaaliamiehille lankeaa tehtäviä, joihin ei tehtävärajauksista johtuen tartuta kunnissa eikä Kelassa.

Nyt olisi mahdollisuus paikata vuoden 2017 toimeentulotukisiirrosta seurannut sosiaalihuollon asiakkaiden aseman huononnus siten, että Kelalle nimettäisiin sosiaaliamiesjärjestelmää vastaava oma järjestelmä palvelemaan Kelan etuusasiakkaita. Toimeentulotukiasiakkaat eivät ole yhdenvertaisessa asemassa, jos laskennallisen perustoimeentulotuen asiakkaat eivät Kelalla kuulu asiamiesjärjestelmän piiriin, mutta hyvinvointialueen harkinnallisen täydentävän- ja ehkäisevän toimeentulotuen asiakkaat sinne kuuluvat. Sosiaalihuollon asiakaslain piiriin kuuluminen/kuulumattomuus heijastuu myös moniin muihin asiakkaiden asemaan vaikuttaviin oikeudellisiin sisältöihin (mm. informointi, neuvonta, osallisuuden tukeminen). Vertailun vuoksi

mainittakoon lasten päivähoidon siirto lähes kymmenen vuotta sitten sosiaalihuollosta opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan. Silloin katsottiin, ettei varhaiskasvatuksen asiakkaiden asemaa voitu huonontaa ja sosiaaliamiesjärjestelmä ja muistutusmahdollisuus jäivät siellä voimaan, koska uudella taholla ei ollut vastaavaa järjestelmää. Kun uusi varhaiskasvatuslaki säädettiin, menettely jäi vieläkin voimaan ilman että kyseistä hallinnonala olisi edellytetty järjestämään asia kuntoon omalla tontillaan. Vielä erikoisemmaksi asetelma muuttuu sote-uudistuksen ja hyvinvointialueiden myötä. Toimeentulotukiasiakkaille aseman huononnus vain muutamaa vuotta myöhemmin sallittiin, vaikka kyse on viimesijaisen sosiaaliturvan tarpeessa olevista henkilöistä ja Kelan ja kuntien yhteistyöstä. Toimeentulotuen toimeenpanon jakautumisen ja sosiaalihuollon asiakkuuden problematiikkaa on pyritty lausuntomateriaalissa selvittämään, mutta riittämättömästi.

Sosiaaliamiesyhdistys ehdottaa kaksikymmenvuotisen asiakkaiden aseman seuraamisen perusteella Kelalle asiakkaiden asemaa ja sen kehitystä seuraavaa asiamiesjärjestelmää.

Sosiaaliamiehille vuonna 2020 suunnattu kysely osoitti ”Taulukon 5 vastausten perusteella sosiaaliamiehillä on oman toimialueensa ulkopuolisista palveluista suurin huoli Kelan sosiaaliturva-asiakkaiden asemasta. Peräti 63 prosenttia vastaajista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä, ja jopa 44 prosenttia täysin samaa mieltä siitä, että Kelan sosiaaliturva-asiakkailta tulisi olla oikeus sosiaaliamiehen palveluihin. ks. Eija Hiekka Sosiaaliamies ja rakenteellinen sosiaalityö – Sosiaaliamiesten näkemyksiä työstään ja sen tulevaisuudesta

https://koskeverkko.fi/wp-content/uploads/2020/12/Hiekka_Eija_Kosken_Raportteja_50_2020.pdf
s. 58-59

Lakia säädettäessä on pohdittava myös, onko tarpeellista 8§ 2.momentin mukaan jokaisen hyvinvointialueen erikseen säätää ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisen perusteista. Kuntien kohdalla on ollut suurta eroavaisuutta ehkäisevän toimeentulotuen käyttämisessä ja kansalaiset ovat päätyneet eriarvoiseen asemaan. Ehkäisevän toimeentulotuen hakijoiden elämäntilanteet ovat lähtökohtaisesti kuitenkin aina yksilöllisiä, eikä hyvinvointialueilla ole siten tarvetta täydentää jo 1. momentissa kuvattuja perusteita.

Sosiaaliamiehet ry kehottaa kiinnittämään huomiota myös siihen, että 11§:ssä mainittuja käytettävissä olevissa olevia tuloja ja varoja arvioitaessa, olisi painotettava sitä, että päätöksentekijän velvollisuus olisi varmistua siitä, että kyseiset tulot ja varat ovat ”tosiasiallisesti hakijan käytettävissä”. Oletettujen tai jopa virheellisesti tulkittujen tulojen huomioiminen laskelmassa aiheuttaa heikossa taloudellisessa tilanteessa olevalle hakijalle muutoksenhaun aikana kohtuutonta haittaa.

Esitetty 14f § nähdään pääosin positiivisena; Kuuleminen ennen perusosan alentamista on kannatettava. On tärkeää, että asiakas itse voi perustella omalla selvityksellään sitä, miksi perusosan

alentamista ei pitäisi tehdä tai se olisi kohtuutonta. Hyvää myös, että luovutaan aiemmin voimassa olleesta erillisestä suunnitelmasta ja alentamisen yhteydessä tehdään sen sijaan palvelutarpeen arvio.

Hyvää on myös esitetty 15§ koskien sosiaalihuollon lausuntoa; Vaikuttaa, että sosiaalihuollon lausunto ja painoarvo sille on nyt todennäköisesti määritelty niin hyvin kuin se on mahdollista. On huomattava, että Kelan toimintaa ei voi täysin sitoa oman harkintavaltansa osalta sosiaalityöntekijän lausuntoon. Se kuitenkin tiedetään, miten merkittäviä nämä lausunnot saattavat joidenkin asiakkaiden kohdalla olla, joten on nyt hyvä, että Kelan on esitettävä perustelut asiasta poikkeamisesta päätöksessä.

Koskien 27e § alueellista neuvottelukuntaa; Sosiaaliasiamiesten edustus alueellisessa neuvottelukunnassa olisi tärkeää, koska asiamiehille kerääntyy tietoa perustoimeentulotuen ja täydentävän/ehkäisevän tuen rajapinnasta. Esimerkiksi Tampereen seutukunnassa otetaan toiseksi eniten yhteyttä sosiaaliasiamieheen aikuissosiaalityön ja toimeentulotuen kysymyksistä.

Mäkinen Jari
Sosiaaliasiamiehet ry. - Eija Hiekka